

Kitap Tanıtımı

Charteris-Black, J. (2018). (2. baskı). *Analysing Political Speeches: Rhetoric, Discourse and Metaphor*. Palgrave. 318 sayfa. ISBN 978-1-352-00396-3

Melike Baş

ORCID ID: 0000-0002-4104-8719

Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü

melike.bas@amasya.edu.tr

(Gönderilme tarihi 21 Mayıs 2021; kabul edilme tarihi 25 Haziran 2021)

1 Giriş

Dil ve politika arasındaki ilişki sadece siyaset bilimcilerin değil aynı zamanda dilbilimcilerin yakından ilgilendiği araştırma alanlarından biridir. Siyasi mesajların en doğru şekilde dinleyicilere (ve seçmenlere) ulaşmasını hedefleyen politikacıların sözlü ve yazılı metinlerde dilsel yapıları nasıl seçtiği ve kurguladığı konusu günümüzde akademik bir disiplin olarak Eleştirel Söylem Çözümlemesinin çalışma alanı içinde yer almaktadır.

Konuşma dilinin bir türü olarak politik konuşmalar, dinleyicileri belirli tercihlerde ve eylemlerde bulunmaları için yönlendiren ve ortak değerler kurmalarını sağlayan tartışmaya (İng. argumentation) ve müzakereye (İng. deliberation) açık kendi içinde tutarlı metinlerdir. Bu bakımdan dilbilimciler söylemin içinde yer aldığı toplumsal ve siyasi çerçeveyi göz ardı edemezler. van Dijk'ın da belirttiği gibi, söylem çözümlemesi esasında sosyal, kültürel ve politik bir çözümlemedir, dolayısıyla, politik söylemin disiplinler arası bir bakış açısından incelenmesi önem taşımaktadır (1994, s. 164). Jonathan Charteris-Black, politik söyleme dair bu disiplinler arası bakış açısını göz önünde tutarak hazırladığı kitabında, politik ve ideolojik içeriğe sahip konuşmaları, sözbilim, söylem ve metafor olmak üzere üç temel yaklaşım açısından yorumlamayı amaçlamaktadır.

Eleştirel Söylem Çözümlemesi, Konuşma Çözümlemesi, Biçembilim, Derlem Dilbilim, Kavramsal Metafor Kuramı ve Kavramsal Harmanlama Kuramı gibi çeşitli dilbilim yaklaşımlarını ve yöntemlerini bir araya getiren bu

<http://dx.doi.org/10.18492/dad.940720>

Dilbilim Araştırmaları Dergisi, 2021/1, 61-68.

© 2021 Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

kitap, metin çözümlenmesinde kullanılan geleneksel yaklaşımları (örn. bağlaşıklık, klasik sözbilim vb.) başarılı bir şekilde modern eleştirel yaklaşımlarla birleştirerek okuyuculara yeni bir bakış açısı vaat etmektedir. Ayrıca, önerdiği metafor çözümlenme modeli ile son yıllarda popülerliği artarak devam eden kavramsal metafor çalışmalarını yöntemsel açıdan desteklemektedir.

Kitapta yer alan 10 ünite aynı zamanda kronolojik bir şekilde sıralanmış üç konusal bölüm altında toplanmaktadır. Her üniteye yer alan konular hakkında alıştırmalar ve daha fazla okuma için kaynak önerileri okuyuculara eleştirel düşünceleri için fırsat sunmaktadır. Kitabın sonunda yer alan alıştırmalar için cevap önerileri ve sözlük, alana yeni başlayanlar için yönlendiricidir. Ayrıca, kitapta, Barack Obama, Donald Trump, Jacop Rees-Mogg, Tony Blair gibi pek çok politikacının yanı sıra Emma Watson, Lady Gaga gibi ünlü isimlerin farklı zaman dilimlerinde sosyal, kültürel ve politik amaçlarla hazırladıkları konuşma metinleri incelenmektedir. Bu konuşma metinlerinin yanı sıra televizyon tartışmaları, web günlükleri (bloglar), twitler gibi türleri de kapsaması kitaba güncel bir görünüm kazandırmaktadır. Böylece kitapta yer alan kuramsal bilgiler uygulamalı bir şekilde okuyucuya sunulmaktadır. Bu açılardan kitap, ders kitabı olarak kullanılabilen gibi lisans ve lisans üstü öğrencilerinin bireysel çalışmalarında yol gösterici bir kaynak kitap niteliği de taşımaktadır.

2 Sözbilim, Hitabet ve Söyleme Dair Geleneksel Yaklaşımlar

Kitabın birinci bölümünde yer alan üç üniteye klasik sözbilimden başlanarak geleneksel söylem çalışmalarının merkezini oluşturan anahtar kavramlar, parlamento ve seçim konuşmalarından örnekler verilerek açıklanmaktadır. Bu amaçla, Charteris-Black, birinci üniteye antik Yunan filozoflarının ileri sürdüğü sözbilimin temel unsurlarından (örn. ethos, logos, pathos) yola çıkıp, güzel ve etkili konuşmanın temellerini okuyucuya sunmaktadır. Örneğin, 2016 Amerikan seçimlerinde Donald Trump tarafından sıklıkla tercih edilen “drain the swamp” (Tr. bataklığı kurutmak) ifadesinin nasıl ‘hükümet yolsuzluğunu sona erdirme’ vaadinin bir sloganı haline geldiği ve Trump’ın kendisini ‘güvenilir’ bir başkan aday olarak sunmasında nasıl rol oynadığı açık bir şekilde sunulmaktadır (s. 11).

Biçem üzerine odaklanılan ikinci üniteye, biçem türleri ve söz sanatları (örn. dokundurma, mübalağa, oksimoron, yinelem) tanımlanırken üçüncü üniteye söylem çözümlenmesinin bilindik çalışma alanları olan bağdaşıklık ve bağlaşıklık (örn. gönderim, eksilti, eşdizim, tekrar, vb.) ilişkilerini kapsayıcı bir şekilde sunulmaktadır. Böylece hem konuşmacıların (İng. orator) etkili konuşmada kullandıkları farklı teknikler ve bu tekniklerin dinleyici üzerindeki sözbilimsel etkileri tartışılmakta, hem de sonraki üniteleri daha kolay anlamak için gerekli art alan bilgisi okuyuculara sunulmaktadır.

3 Söyleme Dair Eleştirel Yaklaşımlar

Kitabın ikinci bölümünde tarihsel yolculuk eleştirel söylem çözümlemesi ile devam etmektedir. Charteris-Black bu bölümdeki dört üniteye sözbilimin klasik yaklaşımlarını eleştirel bir çerçeve içine yerleştirip söylem ve bağlam arasındaki ilişkiyi pekiştirmektedir. Dördüncü ünite, eleştirel çözümlemenin temelinde yer alan bağlam, güç ve ikna kavramlarına değinerek, Emma Watson'ın toplumsal cinsiyet eşitliği üzerine yaptığı konuşma metni üzerinden bir ikna (İng. persuasion) modeli geliştirmektedir. Merkezinde 'haklı olma' düşüncesini barındıran bu modelde sadece doğru niyete (ethos) değil aynı zamanda doğru düşünmeye (logos), doğru duygulara (pathos), doğru hikâyeye (çerçeveler) ve doğru bir dış görünüşe sahip olma dinleyicilerde güven tesis ederek inandırıcılığı artırmaktadır (ss. 99-100).

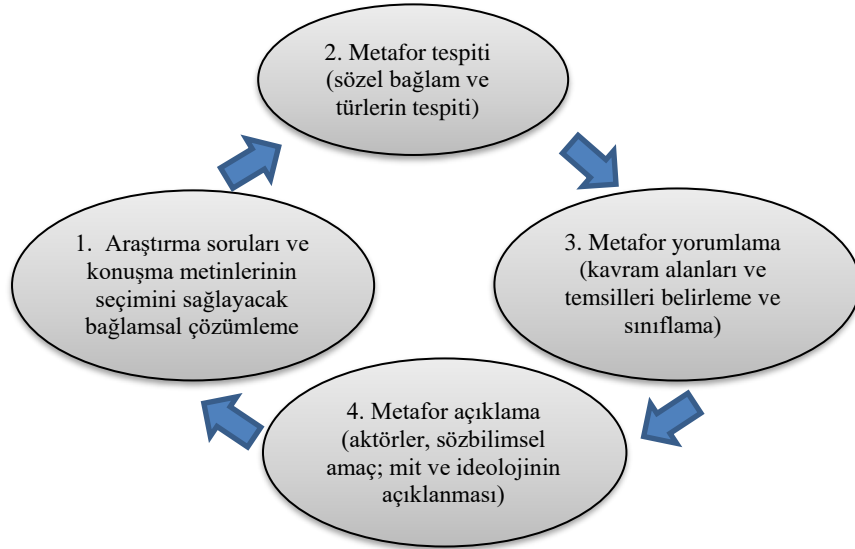
Beşinci üniteye temsilcilik (İng. agency), kiplik (İng. modality) ve geçişlilik (İng. transitivity) ilkeleri Irak savaşının meşruiyetini savunan savlar üzerinden anlatılmaktadır. Sözcüksel ve dilbilgisel tercihlerin hayati önemine değinen bu bölüm, Tony Blair'in 2003 parlamento konuşmasındaki bilgi (İng. epistemic), yükümlülük (İng. deontic) ve devinim (İng. dynamic) kipleri vasıtasıyla politik haklılığın farklı tonlarını ortaya çıkarmaktadır. Altıncı üniteye yazar, eleştirel söylem çözümlemesinin temel yaklaşımlarından biri olan söylem-tarihsel yaklaşımı (İng. discourse-historical approach) Toulmin'in (2003) sav modeli (İng. argument theory) ile birleştirerek söylem stratejilerinin (örn. adlandırma) ve argüman yapılarının altta yatan değer sistemlerini nasıl yansıttığını irdelemektedir. Ruth Wodak ile özdeşleşen söylem-tarihsel yaklaşım (Wodak ve Meyer, 2001), dilsel seçimleri artsüremli bir sosyo-politik boyutta çözümlediğinden Charteris-Black'e bir sonraki bölümde kendi modelini kurgulamada kuramsal zemini yeterli bir şekilde sağlamaktadır.

Yeni baskı ile eklenen yedinci üniteye Charteris-Black, nezaket kuramını (İng. politeness theory) sav modeli ile başarılı bir şekilde harmanlayarak yüz tehdit edici dil kullanımı olarak da düşünülebilen adam karalama (İng. ad hominem) savlarını çeşitli konuşma metinleri üzerinden okuyucuya sunmaktadır. Özellikle politik tartışmalarda sıklıkla karşılaşılan kişiye dönük sözel saldırıların ve hakaretlerin söylemsel temellerini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Derlem dilbilim yöntemleri (örn. anahtar sözcüklerin türleri ve frekansları, eşdizimsel örüntüler) aracılığıyla Donald Trump'ın 2016 seçim konuşmalarının sözbilimsel ve biçimsel özelliklerini tetkik ederek sözbilim-eleştirel söylem çözümlemesi sürekliliğinde nasıl yer bulduğunu somut bir şekilde örneklendirmektedir. Bu inceleme aynı zamanda bir sonraki bölümde ele alınan metafor çözümlemelerini tamamlayıcı bir içgörü sunmaktadır.

4 Eleştirel Metafor Çözümlemesi

Kitabın can alıcı bölümü olan son bölümde, söyleme dair görüşlerin ve kavramların bir özeti olan ilk iki bölümden farklı olarak Charteris-Black, kendi çözümleme modelini ve önerilerini okuyucularla paylaşmaktadır. Sekizinci ünite de eski çağlardan beri etkili bir hitabet aracı olarak kullanılan metaforun Lakoff ve Johnson’ın (1980) öncülüğünde ‘kavramsal metafor kuramı’ olarak kazandığı bilişsel boyut ele alınmaktadır. Charteris-Black, kavramsal metaforların gerek kitabının ana konusu olan politik söylemde gerekse genel olarak kamusal iletişimdeki önemini, “metaforların kültürel ve tarihsel bilgide kök salmış değerler ve sözcükler arasında kurulan bilinçdışı duygusal birliktelikleri” (s. 202) olarak açıklamaktadır. Olaylara ve kişilere karşı bilinçaltında belirli tutum ve duygusal tepkileri harekete geçirdiğinden ikna gücüne sahip olmaları özellikle vurgulanmaktadır.

Dokuzuncu ünite de, Charteris-Black, kavramsal metafor kuramı, eleştirel söylem çözümlemesi ve derlem dilbilim ilkelerinin birleşmesiyle oluşturduğu ve Charteris-Black’ten (2004) geliştirdiği ‘eleştirel metafor çözümlemesi’ yöntemini detaylı bir şekilde tanıtmaktadır. Charteris-Black’ten (2018, s. 218) uyarılan dört temel çözümleme aşaması Şekil 1’de sunulmaktadır. Bu aşamalar, metaforun ne olduğunun tespiti kadar yorumlama ve açıklama aşamalarında neden ve nasıl kullanıldığı sorularına da cevap vererek daha önceki araştırmacıların değinmediği edimbilimsel ve sosyo-kültürel boyutu da çözümleme sürecine dahil etmektedir.

Şekil 1. Eleştirel Metafor Çözümlemesinin temel aşamaları (Charteris-Black, 2018, s. 218)

Yorumlama sürecinde psikodilbilim ve derlem kanıtlarına dayanarak metaforları ‘özgün metafor’ (İng. novel metaphor), ‘yaygın metafor’ (İng. conventional metaphor) ve ‘yerleşik metafor’ (İng. entrenched metaphor) olarak sınıflandırma önerisinde bulunmaktadır. Bu sınıflamaya göre, 100 derlem girdisi örneği içinden gözlenme sıklığı beşten az olanlar *özgün*, 5-50 arasında gözlenenler *yaygın* ve 50’den daha fazla gözlenenler *yerleşik* olarak adlandırılmaktadır. Bu sınıflama ile özgün ve yaratıcı metaforların çözümlenmesinde metafor kuramından farklı olarak harmanlama kuramının (Fauconnier ve Turner, 2002) daha analitik bir çerçevede sunduğu önerisinde de bulunmaktadır.

Charteris-Black, onuncu üniteye van Dijk’ın (2008) ‘toplumsal biliş’ (İng. social cognition) kavramına başvurarak öne sürdüğü ‘ideolojik metafor’ (İng. ideological metaphor) ve ‘amaçlı metafor’ (İng. purposeful metaphor) kavramları ile okuyucuların metaforların ikna potansiyeline dönük doğalarını anlamasını sağlamakta ve eleştirel bakış açısını pekiştirmektedir. Genel, sezgisel, öngörücü, empatik, estetik, ideolojik ve mitik olarak yedi başlıkta topladığı metaforun politik konuşmalar içine gizlenmiş ikna edici amaçlarını örneklerle açıklayarak kitabın girişinde yer verdiği ikna modeli ile başarılı bir şekilde birleştirip kitabı sonuçlandırmaktadır.

5 Değerlendirme

İçinde bulunduğumuz çok sesli ve gerçek-ötesi çağda, hakikatin ne olduğundan ziyade nasıl aktarıldığı, inandırıcılığı artırmada büyük öneme sahiptir. Dinlenen ve okunan metinlerde ileri sürülen savların bilişsel ve duygusal düzlemde kabul edilip benimsenmesi, kitleleri belirli kalıplarda düşünmeye ve davranmaya yönlendirmektedir. Bu bağlamda ideolojik metaforların önemini vurgulayan *Analysing Political Speeches* kitabında, Jonathan Charteris-Black çağrı yakalayabilmektedir.

Analysing Political Speeches kitabını alanda yazılmış diğer kitaplardan ayıran önemli bir özellik, tek bir kuramsal bakış açısıyla sınırlandırılmamış olmasıdır. Yazar, sözbilim, eleştirel söylem çözümlemesi ve bilişsel anlambilimi etkili bir şekilde birleştirmeyi başararak hem farklı medya türlerinden aktarılan bilgilerin satır aralarını okuyabilmeleri için okuyuculara üç boyutlu bir bakış açısı kazandırmakta hem de bu alanda çalışan araştırmacılara yeni bir sistematik yöntem önerisinde bulunmaktadır. Diğer bir ayırt edici özellik, kitabın sadece kuram yüklü olmaması; kuramsal ve yöntemsel bilgilerin uygulama ile birleştirilmesidir. Konuşma metinlerinin çözümlemelerinin sunumu kitapta tartışılan konu başlıklarının örneklendirilmesi ve somutlaştırılmasına olanak tanımaktadır.

Charteris-Black bu kitabında daha önce yayınladığı *Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis* (2004) kitabında kısaca değindiği eleştirel metafor

özümlemesi yöntemine dair kuramsal bilgileri genişletip, örnek metinlerle test edip son biçimini vermektedir. Ayrıca, *Politicians and Rhetoric: The Persuasive Power of Metaphor* (2005) kitabında benzer şekilde metaforların ikna edici gücü üzerine Martin Luther King, Thatcher, Clinton gibi liderlerin konuşma metinlerine yoğunlaşmaktadır. Bu kitaptan farklı olarak *Analysing Political Speeches* kitabı yakın tarihteki isimleri konuk ederek zamanın ruhunu yakalayabilmektedir.

Politik söylem üzerine yazılmış temel eserlerden olan *Political Discourse Analysis: A Method for Advanced Students* (Fairclough ve Fairclough, 2012) kitabının aksine yazarın kendi araştırmaları ve dilsel çözümlemelerinin bulguları da paylaşılmaktadır. Diğer yandan, benzer şekilde politik söylemi metafor odaklı inceleyen *Metaphor and Political Discourse: Analogical Reasoning in Debates about Europe* (Musolff, 2004) kitabından kapsam, örnekleme ve yöntemsel açılardan ayrılmaktadır. Charteris-Black, bu eserlerden farklı olarak kitabın sacayağını oluşturan sözbilimsel, eleştirel ve metaforik yaklaşımları harmanlayarak politik söylem incelemelerinde yenilikçi ve tatmin edici bir yaklaşım sunmaktadır.

Metafor türleri ile ilgili öne sürdüğü terimler her ne kadar kendi içinde tutarlı olsa ve ileri sürülen yaklaşımı yeterli bir şekilde açıklasa da daha önce farklı metafor uzmanları tarafından önerilen terimlerle bir araya geldiğinde kavram karmaşasına yol açabilmektedir. Örneğin, yazarın, metaforların derlem içinde ne sıklıkta yer aldığına göre sınıflandırdığı ‘özgün’, ‘yerleşik’ ve ‘yaygın’ terimleri yerine Goatly (2007), sırasıyla *aktif* (İng. active), *uyuyan* (İng. sleeping) ve *yorgun* (İng. tired) metafor terimlerini kullanmaktadır. Benzer şekilde Deignan (2005), derlem verisinden elde ettiği metaforları, kullanım sıklığına göre *aktif* (İng. active) ve *ölü* (İng. dead) metafor olarak sınıflandırmaktadır. Ayrıca, bu terimler alanyazında oturmuş diğer *ölü* (İng. dead) ve *canlı* (İng. live) metafor ayrımı (Black, 1993; Lakoff ve Turner, 1989) ile *özgün* (İng. novel) ve *yaygın* (İng. conventional) metafor ayrımına (Steen vd., 2010) alternatif bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer yandan, bu metafor türleri, basit bir istatistiksel hesaplama ile çalışmada kullanılan derlem içerisinde sayılarak tespit edildiğinden incelenen derlem kesitinin temsil gücüne bağlı olarak özgün, yerleşik ve yaygın metaforlar arasında net bir ayrım yapmayı zorlaştırabilmektedir. Diğer bir deyişle, derlemden çekilen veri tabanı içerisinde (yeterli sıklıkta) yer almayan metaforların tarihsel süreç içinde özgün ve yaygın kullanımları arasındaki farkı açıklamada önerilen model yetersiz kalabilmektedir. Ayrıca, özgün olan ile artık aktif bir şekilde kullanılmayan eskimiş metaforları ayırt etmede artsüremli bir derlem çalışmasına ihtiyaç vardır. Özgünlük, daha önce kullanılmamış yaratıcı metaforları tasvir ettiğinden sadece derlem frekanslarına bakarak tespit edilmesi veya artık kullanılmayan eskimiş kullanımlardan ayırt edilmesi güçleşmektedir.

Bu yöntemsel boşluk, Steen vd.'nin (2010) önerdiği gibi güncel sözlük girdileri kontrol edilerek kapatılabilir.

Yazarın ileri sürdüğü eleştirel metafor kuramı, alanyazında sıklıkla kullanılan Metafor Tespit Yordamını (Pragglejazz Grup, 2007; Steen vd., 2010) destekler nitelikte olup sezgi temelli metafor çalışmalarının yerine daha sistematik ve güvenilir metafor çözümlemelerinin yapılmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca, metaforların subliminal bir ikna aracı olarak inandırıcılık gücüne vurgu yapması ve kavramsal metafor ve kavramsal harmanlama kuramından verdiği güncel örneklerle alan çalışmalarına ışık tutması kitabın güçlü yönünü oluşturmaktadır. Kısaca, Charteris-Black, metaforların bedenleştirilmiş deneyimlerden yola çıkarak oluşturduğu zihinsel modelleri açıklamak için bireysel düzlemde toplumsal düzleme metaforların işlenişini ve uzun vadede dünya görüşünü oluşturduğunu kitap boyunca özenle kurguladığı modelinde ortaya koymaktadır. Her ne kadar çıkış noktası İngiliz ve Amerikan politik konuşma metinleri olsa da bu modelin diğer dillerde ve kültürlerde 'ikna' hedefli tüm metin türlerinde uygulanması, işlevselliğinin test edilmesine imkân sağlayacak ve okuyuculara politik söylemin iç yapısına dair farkındalık kazandıracaktır.

Sonuç olarak, bu kitap gerek içerdiği konular gerekse önerdiği model ile sadece alanda çalışan dilbilimcilere farklı çözümleme yöntemleri sunmakla kalmayıp aynı zamanda politikacılar, siyaset bilimciler, politik metin yazarları, sosyal psikologlar ve iletişim uzmanları gibi farklı akademik topluluklara da hitap etmektedir. Ayrıca, içerdiği yorumlar ve alıştırmalar ile söylem ve ideoloji üzerine ilerlemek isteyen öğrenciler ve ders materyali arayan eğitimciler ile metafor uzmanlarına da kuramsal esin kaynağı olacaktır. Charteris-Black, bu kitabında politik söylemin kaygan zemininde düşmeden ilerlemek isteyen araştırmacılara nesnel ve sağlam bir platform kazandırmaktadır.

Kaynaklar

- Black, M. (1993). More about metaphor. A. Ortony (Yay. haz.), *Metaphor and thought* (2. Baskı) içinde (ss. 19–41). Cambridge: Cambridge University Press.
- Charteris-Black, J. (2004). *Corpus approaches to critical metaphor analysis*. New York: Palgrave Macmillan.
- Charteris-Black, J. (2005). *Politicians and rhetoric: The persuasive power of metaphor*. New York: Palgrave Macmillan.
- Deignan, A. (2005). *Metaphor and corpus linguistics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Fairclough, I. ve Fairclough, N. (2012). *Political discourse analysis: A method for advanced students*. London/New York: Routledge.
- Fauconnier, G. ve Turner, M. (2002). *The way we think: Conceptual blending and the mind's hidden complexities*. New York: Basic Books.
- Goatly, A. (2007). *The language of metaphors* (2. Baskı). London/New York: Routledge.

- Lakoff, G. ve Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, G. ve Turner, M. (1989). *More than cool reason. A field guide to poetic metaphors*. Chicago: Chicago University Press.
- Musolff, A. (2004). *Metaphor and political discourse: Analogical reasoning in debates about Europe*. London: Palgrave Macmillan.
- Pragglejaz Group. (2007). MIP: A method for identifying metaphorically used words in discourse. *Metaphor and Symbol*, 22(1), 1–39.
- Steen, G., Dorst, A. G., Herrmann, J. B., Kaal, A. A., Krennmayr, T. ve Pasma, T. (2010). *A method for linguistic metaphor. From MIP to MIPVU*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Toulmin, S. E. (2003). *The uses of argument*. Cambridge: Cambridge University Press.
- van Dijk, T. A. (1994). Discourse analysis and social analysis. *Discourse & Society*, 5, 163–4.
- van Dijk, T. A. (2008). *Discourse and context. A sociocognitive approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wodak, R. ve Meyer, M. (Yay. haz.). (2001). *Methods of critical discourse analysis*. London: Sage.